

Nr 791.

Av herr **Voug** m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 225, angående försvarsväsendets ordnande.

Den diskussion, som stått omkring vårt försvarsproblem under senare år, enkannerligen sedan försvarskommissionens betänkande framlagts, har på alla håll haft samma ledmotiv, nämligen önskemålet att de politiska tvister av rent principiell innebörd, som, framkallade av historiska betingelser, länge pågått kring försvarsfrågan, måtte upphöra. Det ofta hörda talet om att försvarsfrågan bör »lyftas över partierna» är ett uttryck härför. Att frigöra ett spörsmål, som liksom de flesta andra är en budgetfråga och vars handläggning utan tvivel aldrig kan göras helt oberoende av skiftande uppskattningar från det politiska livets brytningar, lär knappast vara möjligt. På alla håll måste man emellertid hälsa med tillfredsställelse, om det bleve möjligt att så förankra försvarsväsendet i det demokratiska statslivet, att behandlingen av försvarsfrågan kunde ske utan att folkpsykologiska synpunkter, vilka icke hava något direkt att göra med militärväsendets utåt riktade försvarsuppgift, behövde vara avgörande för ställningstagandet i vida kretsar. Säkerligen kan bland försvarsväsendets egna yrkesutövare ingenting te sig mera önskvärt än att så sker. För ett demokratiskt samhälle är det ett livsvillkor, att försvarsväsendet, som har sig ålagt den särskilda uppgiften att, då så erfordras, utåt ge eftertryck åt nationens vilja att hävda sin frihet och sitt oberoende, betraktar utförandet av denna tjänst åt nationen som sin enda uppgift.

Redan vid tidigare tillfällen hava de svenska statsmakterna vidtagit vissa åtgärder, som haft till syfte att undanröja eventuella skiljegränser mellan försvarsväsendet och samhället i övrigt. En sådan åtgärd var M.O.-institutionens tillkomst, som hade till uppgift att tillse, att icke de rättssynpunkter, vilka man söker tillgodose inom samhället i stort, effersättas inom försvarsväsendet. Detta har dock alltjämt sin egen rättsskipning. Lämpligheten härav synes nu på nytt böra upptagas till prövning. Andra spörsmål äro frågan om tillgodoseendet av de allmänna medborgerliga rättigheterna inom försvarsväsendet. Av största vikt är frågan om officersskårens rekrytering samt garantierna för att också i andra avseenden en demokratisk anda skapas inom militärväsendet. Dessa olika problem skola i denna motion upptagas till behandling.

Officersskårens rekrytering.

Som ett allmänt önskemål i fråga om officersskårens rekrytering torde kunna uppställas det krav den franske socialdemokratiska politikern Jean Jaurès i sin bok »L'armée nouvelle» uppställde, nämligen »att nationen ordnar sin

militärmakt utan någon som helst klass- eller kasthänsyn, utan annat syfte än nationalförsvaret självt». Helt visst kan det sägas, att uppfyllandet av detta krav är ett oundgängligt villkor för att ett lands försvarskraft vid behov skall kunna utkrävas till det yttersta. Någon ytterligare motivering torde här icke vara erforderlig.

De åtgärder, som 1925 vidtogos för att tillgodose behovet av en mera allsidig rekrytering av officerskåren vid armén än hittills, voro också ett uttryck för statsmakternas förståelse för denna synpunkt. Man kan dock icke säga, att 1925 års nyordning lett till det åsyftade resultatet. Stipendievägen vid flottan har visat sig helt misslyckad. Under de gångna åren hava vid armén endast 14 aspiranter erhållit officersbefordran efter att hava genomgått den 1925 inrättade arméns underofficersskola (AUS) (7 man äro dock för närvarande under utbildning vid krigsskolan). Icke mindre än 131 man hava dock under samma tidsperiod genomgått C-linjen vid AUS, d. v. s. den linje, som leder fram till och avslutas med s. k. begränsad studentexamen. I det stora antalet fall torde hindret för vidarebefordran till officer hava varit endera eller båda av de »spärrar», som 1925 restes för en mera omfattande rekrytering på denna väg, d. v. s. dels att sökanden skall hava avlagt underofficersexamen med huvudbetyget med beröm godkänd, dels att han det år, då han vinner inträde vid krigsskolan, ej skall hava överstigit 25 år. Det bör erinras, att det stipulerade betygsvillkoret icke upptogs i 1925 års försvarsproposition, utan tillkom på förslag av Särskilda utskottet.

Anmärkningsvärt är, att avläggandet av den förkortade studentexamen icke synes hava vållat några avsevärda svårigheter. Hindret för en mera allmän rekrytering på denna väg synes fastmera hava varit den starka ökning av arbetsbördan, som följt med det samtidiga uppställandet av fordran på avlagd studentexamen och betyget med beröm godkänd i underofficersexamen, allra helst som utbildningen och undervisningen bedrivs på från varandra skilda studielinjer. Avsaknaden av lön under den egentliga utbildningstiden till officer och de små möjligheterna att vid officersbefordran erhålla mot graden svarande löneförmåner hava emellertid också bidragit till att endast ett fåtal sökt inträde vid krigsskolan.

De erfarenheter, som kunnat dragas av den nya vidarebefordringsvägens praktiska användbarhet, hava också föranlett såväl Svenska underofficersförbundet som Försvarsväsendets underbefälsförbund att i sina yttranden över 1930 års försvarskommissions betänkande påyrka vissa ändringar. Den förstnämnda organisationen yttrar bland annat:

»Förbundet har observerat, att försvarskommissionen i sitt förslag bibehåller föreskriften om en maximiålder av 25 år såsom villkor för vinnande av inträde vid krigsskolan. Förbundet ansluter sig principiellt till önskvärdheten av att övergången till officersbanan för det fast anställda underbefäl, som ämnar övergå, äger rum vid så tidig levnadsålder som möjligt. Liksom det ur flera synpunkter är önskvärt, att befordran till underofficer ej äger rum vid onormalt hög levnadsålder, är det av liknande skäl önskvärt att ej heller inträdet på officersbanan sker vid en alltför hög levnadsålder. Den

stadgade åldersgränsen av 25 år såsom villkor för vinnande av inträde i krigsskolan är emellertid dragen så nära gränsen för det möjliga härvidlag, att åtskilliga av de för utbildning till officer lämpliga eleverna vid arméns underofficersskola komma att falla för åldersgränsen. Förbundet vill härtill endast anmärka, att, därest officersrekrytering i viss utsträckning genom arméns underofficersskola anses eftersträfvansvärd, en uppmjukning av åldersbestämmelserna vore påkallad.

Försvarskommissionen ställer vidare i utsikt, att en framtida reglering av antalet platser vid krigsskolan mellan de aspiranter, som utgått från arméns underofficersskola, och de övriga är erforderlig. Förbundet ansluter sig till försvarskommissionens åsikt, att någon tids erfarenhet kan vara behövlig, innan beslut om en sådan reglering av antalet platser fattas, men förbundet anser på samma gång, att det skulle ur flera synpunkter vara fördelaktigt, om denna reglering kunde göras ju förr ju hellre. Den är nödvändig ej minst ur den av kommissionen understrukna angelägenheten av att rekryteringen av officersaspiranter från underofficersskolan röner uppmuntran.»

Försvarsväsendets underbefälsförbund å sin sida anför bland annat:

»Å sid. 301 i betänkandet framhåller kommissionen, att enligt nu gällande bestämmelser de elever vid arméns underofficersskola, som därstädes avlagt begränsad studentexamen, och som icke överskridit 25 års ålder, äga rätt att vinna inträde vid krigsskolan. I dessa bestämmelser förutsätter försvarskommissionen tydligen ingen ändring. Den nu stadgade åldersgränsen av 25 år är dock för låg, enär underbefäl endast i få fall hinna genomgå utbildningen vid arméns underofficersskola före uppnåendet av denna ålder. Visserligen räknar försvarskommissionen med, att ett av förbundet framlagt förslag där- om, att inträde vid arméns underofficersskola skall vinnas vid början av femte tjänsteåret, skall bli genomfört, varigenom underofficersexamen kommer att avläggas under sjunde tjänsteåret, men om man förutsätter, att de anställda i allmänhet inträda i tjänst vid en ålder av 18 år, så hava de redan uppnått 25 års ålder, innan underofficersexamen är avlagd. En av 1934 års militärpensionssakkunniga gjord utredning ådagalade till och med, att flertalet av det fast anställda manskapet inträtt i tjänst vid en ålder av omkring 19 år, och detta kommer alltså att innebära, att liksom hittills flertalet av eleverna från underofficersskolan, som avlägga begränsad studentexamen, på grund av sin ålder äro förhindrade att vinna inträde vid krigsskolan. Då man kan förutsätta, att befodringsförhållandena inom officersskåren komma att förbättras, och enär nu gällande militära tjänstepensionsreglemente fordrar mindre antal tjänsteår än tidigare för åtnjutande av hel ålderspension, synes det förbundet, att den nuvarande åldersgränsen — 25 år — helt bör slopas. Vidare gäller för erhållande av inträde vid krigsskolan för närvarande, att den från arméns underofficersskola utexaminerade skall hava erhållit huvudbetyget med beröm godkänd i underofficersexamen. Förbundet håller före, att denna fordran bör eftergivnas och krav endast uppställas på godkänd underofficersexamen. Skälen härför äro andragna av personalrepresentanterna hos underofficerssakkunniga och återfinnas i deras år 1924 framlagda betänkande.

För övrigt förtjänar här framhållas, att förbundet för sin del anser, att de nuvarande huvudbetygen, godkänd och med beröm godkänd, i underofficersskolan liksom också i underbefälsskolorna böra helt avskaffas, då de icke hava någon uppgift att fylla. Betyget bör endast innehålla uppgift därom, att undergången examen blivit godkänd, liksom fallet är vid t. ex. studentexamen. I fråga om tidpunkten för vidarebefordringsaspiranternas påbörjande av sin utbildning vid krigsskolan framlägger kommissionen också ett förslag, som innebär ändring i nu gällande ordning. Enär den teoretiska utbildningen för de blivande officerarna skall påbörjas vid krigsskolan redan under mars månad första utbildningsåret, måste de elever, som komma från arméns underofficersskola, inhämta viss teoretisk kunskap för att de i fortsättningen skola kunna tillgodogöra sig utbildningen tillsammans med de vanliga officersaspiranterna, som påbörja andra årets utbildning efter regementsmötets slut det år, som underofficersexamen avlagts av eleverna från arméns underofficersskola. Kommissionen förutsätter sålunda, att dessa senare, sedan de avlagt sin examen i mitten av juni månad, skola erhålla viss tids ledighet — detta är också befogat — och därefter i början av augusti månad inställa sig vid krigsskolan för att inhämta ovannämnda teoretiska kunskaper. Kommissionen beräknar, att detta skall kunna ske under månaderna augusti—september, och eleverna från underofficersskolan direkt ingå i vederbörande avdelningar, då officersaspiranterna återkomma från sin tjänstgöring vid det truppförband, där officersaspirantanställningen sökts. Avsikten härmed är, att officersaspiranterna ifråga om sin lämplighet skola kunna bedömas av vederbörande truppförbandschef och officerskår. Då denna tjänstgöring, vartill motsvarighet för närvarande finnes, icke skall åläggas officersaspiranterna från underofficersskolan, har vederbörande truppförband alltså icke möjlighet att bedöma dessa aspiranter, förrän de redan påbörjat sin officersutbildning vid krigsskolan. I och för sig har förbundet intet att erinra mot denna förändring, om blott den prövning vid truppförbanden, som senare måste följa, icke kommer att medföra, att de vid truppförbanden förklaras olämpliga för fortsatt utbildning till officerare. Detta skulle medföra större svårigheter för eleverna från underofficersskolan än för övriga officersaspiranter.

Kommissionen framhåller vidare, att vissa bestämmelser framdeles, sedan nödvändig erfarenhet vunnits, böra utfärdas för reglerandet av antalet platser mellan de från underofficersskolan kommande kadetterna och de övriga. Förbundet delar i princip denna uppfattning men anser, att en sådan fördelning lika väl kan bestämmas i samband med försvarsbeslutets fattande, då erfarenheten bestämt visar, att eleverna från underofficersskolan förmå att med mycket goda vitsord tillgodogöra sig utbildningen vid krigsskolan. Enligt förbundets mening är det också önskvärt, att en icke obetydlig rekrytering av officerskåren kommer att ske från underofficersskolan, och det har visat sig, att omkring ett 20-tal elever årligen redan nu kunna jämte underofficersexamen också avlägga begränsad studentexamen. Då kommenderingarna till arméns underofficersskola komma att ske tidigare än för närvarande och man därför kan antaga, att urvalet av elever blir bättre än för närvarande, synes

man hava anledning räkna med, att minst samma antal elever årligen skall komma att avlägga begränsad studentexamen också i fortsättningen, och slopas, som förbundet ovan föreslagit, åldersgränsen för rätt till tillträde till krigsskolan, så torde omkring 25 man årligen från underofficersskolan kunna söka inträde vid krigsskolan. Då antalet utexaminerade officerare beräknas till 100 för år, synes det förbundet, att man bör fastställa, att intill 25 procent av elevplatserna vid krigsskolans officerskurs skola förbehållas sådant fast anställt underbefäl, som vid arméns underofficersskola förvärvat erforderliga kvalifikationer för vidare utbildning till officerare.

Försvarskommissionen har också förutsatt, 'att intresset av att rekryteringen från underofficersskolan röner uppmuntran tillbörligen tillgodoses'. Detta kan enligt förbundets mening ske därigenom, att dessa elever vid krigsskolan medgivas rätt att bibehålla sina avlöningsförmåner såsom fast anställt manskap — en uppfattning åt vilken förbundet redan tidigare har givit uttryck, och varom förslag också varit framlagt för 1925 års riksdag, ehuru det icke blev av riksdagen bifallet. Förbundet vidhåller dock sin uppfattning om lämpligheten av, att eleverna efter anställning som officersaspiranter få bibehålla tidigare uppburna avlöningsförmåner, men för åstadkommande av rättvisa i förhållande till övriga officersaspiranter synes också dessa böra medgivas uppbära lön såsom furirer. Utan tvivel skulle medgivandet av sådana löneförmåner komma att fördelaktigt inverka på rekryteringen av officerskåren, i vad det gäller att få denna rekryterad från befolkningsgrupper, som hitintills endast i ringa utsträckning haft möjlighet härtill. Förbundets förslag syftar sålunda till, att samtliga elever vid krigsskolan från och med andra utbildningsårets början skola erhålla lön såsom furirer, och böra dessa löner beräknas på krigsskolans stat för visst antal officersaspiranter. Dessa löner bibehållas sedermera under hela tiden för officersutbildningen och jämväl därefter, till dess beställning på stat vunnits. I den mån som lönerna disponeras av surnumerära officerare följer givetvis härav, att elevantalet i följande årskurser vid krigsskolan måste minskas i motsvarande omfattning.»

De båda organisationerna äro sålunda ense om att förorda ändring med hänsyn till 25-årsgränsen. Då underbefälsförbundet förordar åldersgränsens fullständiga borttagande anbefalles en utväg, som skulle innebära, att varje normalt begåvad underofficer skall äga möjlighet att få befordran till officer, även om detta sker vid så relativt hög ålder, att befordringsmöjligheterna till grad över kompaniofficerare bli praktiskt taget uteslutna. Någon försämring i fråga om officerskårens rekrytering behövde icke befaras. Man skulle tvärtom skapa en grupp officerare, som i allmänbildningshänseende är i stort sett jämställd med de officerare, som rekryterats i vanlig ordning, men som i fråga om speciell erfarenhet om det krävande trupputbildningsarbetet är flertalet av dessa överlägsen. Härtill komma att bidra inte endast den långa utbildningstiden utan också det förhållandet, att vederbörande redan vid anställningens början vore medvetna om, att de voro avsedda just för denna tjänst och att de icke annat än i undantagsfall skulle äga möjlighet att avancera till regementsofficers- och högre grader. Detta system för vidarebefordringens

ordnande skulle även medföra en förbättrad rekrytering av underbefälskåren, i samma mån som den ökade möjligheten att erhålla vidarebefordran gör sig gällande.

Undertecknade motionärer ansluta sig till de synpunkter och önskemål, som här refererats, alltså i första hand till yrkandena, att 25-årsgränsen borttages, att fordran på med beröm godkänd examen i underofficersskolan slopas och att tillräckligt ekonomiskt vederlag beredes för att en mera omfattande rekrytering på denna väg möjliggöres. Dessa åtgärder äro erforderliga för att i en framtid sätta begåvade unga män i underbefäls eller underofficiäres ställning i tillfälle att förvärva officersbefordran, även om de ej från begynnelsen tänkt sig denna möjlighet. I länder, som kommit i krig, har det, även då förhållandena i fredstid liksom hos oss gjort rekryteringen via underofficersskolan till en mera sällsynt framkomstväg, visat sig nödvändigt att utöka officerskadrerna genom sådan befordran, vilken då oftast sammanhängt med i fält ådagalagd särskild skicklighet eller tapperhet. Det borde emellertid vara en självklar sak i en demokratiskt uppbyggd försvarsorganisation, att samma möjlighet göres tillgänglig även i fred. Därigenom komme den nu onödigt skarpa och i viss mån klassbetonade gränsen mellan officers- och underofficerskategorierna att uppmjukas.

I detta sammanhang bör det framhållas, att försvarskommissionens betänkande samt i viss mån även den kungl. propositionen i måhända alltför stor utsträckning tager i anspråk officerare för tjänstgöring i befälsställningar, som borde kunna skötas av underofficiärer. Det torde vara värt att undersöka, huruvida icke besparingar kunde uppnås genom att det antydda kravet i viss mån uppmjukas.

Över huvud taget kan det ifrågasättas, huruvida icke inom försvarsväsendet kunde från lägsta rang till högsta skapas en fortlöpande linje, utan att mellan underofficiärer och officerare drages den skarpa gräns, som nu finnes.

Samtidigt som motionärerna ansluta sig till de av befälsorganisationerna framförda synpunkterna på den hittillsvarande vidarebefordringsordningen, anse de erforderligt att undersöka, huruvida icke möjligheter finnas att skapa ett sådant system för officersrekryteringen, att begåvade och för officersyrket intresserade unga män ur alla samhällskategorier — alltså även från bonde- och arbetarskikten, där studentexamen är mindre vanlig — kunna erhålla befordran till officersgrad tillräckligt tidigt för att sedan icke behöva bliva efter vid vidarebefordran utan kunna tävla även om de högsta grader inom försvarsväsendet.

Svårigheten kan i korthet beskrivas på följande sätt. Den lägsta ålder, vid vilken utbildning till militäryrket lämpligen bör taga sin början, är 17 år. Att i vår tid skapa ett slags kadettsystem, varigenom ynglingar tidigare skulle uttagas till militär utbildning, torde icke vara att anbefalla. Vid den ålder, då befälsutbildningen bör taga sin början, framträder emellertid en viss skillnad i fråga om kunskaperna, såväl ur allmänbildningens synpunkt som i vissa specialämnen, mellan dem som gå studentvägen och de övriga. Genom 1925 års nyrekryteringsordning hava statsmakterna erkänt, att en fullständig

studentexamen ej är erforderlig för den blivande officeren. Även det kunskapsmätt, som inrymmes i den »avkortade» studentexamen, kräver emellertid en viss studietid. Det synes därför icke vara möjligt att undgå olägenheten utav, att den adertonåring, som har att *efter* sitt inträde på militärbanan inhämta detta kunskapsmätt, måste använda längre tid, innan han kan vinna officersbefordran, än den som förskaffat sig dessa kunskaper i huvudsak redan före sitt inträde på militärbanan genom att avlägga studentexamen. Att i något väsentligt avseende sänka kraven på kunskaper synes icke vara att tillråda, då en mera allsidig rekrytering av officerskåren ej gärna bör vinnas genom eftersättande av bildningsanspråken och då — även om man gjorde detta med hänsyn till förvärvandet av själva officersgraden — den faktiska skillnaden i kunskaper ändå senare skulle komma att taga ut sin rätt vid befordran till högre grader. Icke heller kan man förorda, att tiden för officersutbildningen utsträcket för att anpassas efter de aspiranter, som sakna studentexamen, vilka de övriga sålunda skulle hava att invänta. Officersutbildningen bekostas ju nämligen så gott som helt av statsverket, och en sådan åtgärd skulle medföra en avsevärd fördyring. Den skulle också innebära, att officersgraden över lag förvärvades något eller några år senare än nu och att varje befattningshavares tid av aktiv tjänst inom försvaret minskades. Man måste sålunda utgå ifrån, att en viss skillnad beträffande den tidrymd, som åtgår till officersutbildningen, måste komma att uppstå mellan de olika kategorierna. Problemet blir att nedbringa denna skillnad till normalt så kort tid, att den för den fortsatta befordran icke behöver spela större roll än den divergens, som hittills framträtt genom att studentexamen icke avlägges och inträdet på militärbanan icke alltid sker vid samma ålder. Genomsnittligt borde skillnaden icke behöva bli större än vid pass ett år.

Det resonemang, som här förts, leder fram till önskemålet, att en ny linje skapas, som mera än någon av de hittillsvarande utbildningslinjerna tager sikte på en officersutbildning för icke studenter med början vid lägst 17 års ålder. Som grund torde man dock kunna kräva realexamen. Denna linje kunde tänkas bli så konstruerad, att all befälsutbildning från begynnelsen sker enhetligt, d. v. s. att vid en grundläggande skola varje år sammanföras alla aspiranter på officersställning inom försvarsväsendet. Samma system borde kunna tillämpas vid varje försvarsgren för sig. En första rekrytskola skall genomgå av alla. Vid en lämplig tidpunkt — sannolikt helst på ett så tidigt stadium som möjligt — sker därefter en differentiering med hänsyn till kunskaper och ambition. En del av aspiranterna komme sannolikt mycket snart att utsällas såsom icke lämpliga för i varje fall en direkt och omedelbar officersutbildning. Mellan de övriga, vilka kunna betraktas såsom lämpliga till fortsatt omedelbar utbildning och vilkas antal givetvis måste avpassas efter det antal platser, som bli tillgängliga för ifrågavarande kurs, skulle därefter ske den differentiering, som bestämmes av de olika betingelserna i fråga om kunskaper. Officersutbildningen skulle för bägge kategorierna följa samma huvudsakliga väg med trenne etapper — underbefälsexamen, underofficersexamen och officersexamen — och skillnaden mellan de båda grupperna skulle

endast bli, att den ena gruppen behövde något längre tid. Under utbildningens gång böra i den mån så blir möjligt de båda grupperna dock sammanföras till sådan kontakt, som fordras för att någon väsensskillnad icke uppstår mellan dem, och vid krigsskolorna kunna lämpligen olika grupper av olika årgångar föras tillsammans.

Den här skisserade linjen skulle öppna en direktväg till officersbefordran för icke-studenter och skulle tillmäta studentexamen endast det värde, den har som ett mått på vissa kunskaper, inhämtade före militärutbildningens början. Utan tvivel uppstå vissa praktiska problem vid genomförandet av en sådan ordning, vilka äro svåra att överblicka. Möjligen kan det medföra någon fördyring för statsverket. En uppoffring på något i förhållande till övriga försvarsutgifter ringa belopp borde dock icke föranleda någon tvekan, därest man därigenom kunde nå det mål, varom alla — inte minst de politiska partierna — förklarat sig ense, nämligen en sådan ordning för rekryteringen av officerskåren, att endast viljan och förmågan att tjäna landet inom denna kår blir utslagsgivande. Utan tvivel skulle också en av de hittillsvarande formerna för officerskårens rekrytering betingad, mot försvaret i dess helhet misstrogen opinion, genom en sådan reform få sin inställning i hög grad förändrad.

Givetvis måste ett sådant system, för att bli av verkligt värde, tillämpas inom samtliga tre försvarsgrenar med största möjliga likformighet, men dock helt naturligt med de jämkningar, som av förhållandena betingas. Lämpligen torde också från begynnelsen böra föreskrivas, att varje år ett så pass stort antal platser vid de olika krigsskolorna förbehålles aspiranter, som gå direktvägen från realexamen, att denna linje vinner förtroende och kan praktiskt utformas. På samma sätt bör också ett visst antal platser förbehållas dem, som i underofficersskolan erövrat kompetens för inträde vid krigsskolan.

Det vore av högsta värde, om en reform enligt de av oss skisserade linjerna kunde genomföras i samband med det beslut i försvarsfrågan, som i år skall fattas. Då det emellertid icke varit oss möjligt att i detalj utarbета ett förslag, hemställa vi, att Särskilda utskottet måtte låta utarbета ett sådant förslag och framlägga detsamma för riksdagen.

Befordringsprinciperna inom officerskåren.

I samband med antagande av nya grunder för officersrekryteringen måste jämväl upptagas till behandling frågan om *befordringsprinciperna* vid krigsmakten, vilka för närvarande knappast kunna anses tillgodose grundlagskravet, att vid Konungens utnämningar hänsyn blott skall tagas till »förtjänst och skicklighet». Om man genom nya regler beträffande rekryteringen av officersaspiranter skulle få att räkna med en kategori officerare, som förut avlagt studentexamen, och en annan, som allenast avlagt realexamen eller utgöres av till officerare vidarebefordrade underbefäl (underofficerare), och om denna senare grupp enligt den nya ordningen når fram till officersexamen någon tid senare än den förra gruppen, ligger det vikt uppå, att denna olikhet vid

starten på officersbanan mellan de bägge kategorierna snarast utjämnas. Detta bör kunna ske på så sätt, att officerare med allenast realexamen bakom sig samt vidarebefordrade f. d. underofficerare och underbefäl beredas tillfälle att taga igen den förlorade tiden genom duglighet och skicklighet under den fortsatta tjänsten och särskilt genom ett gott prestandum vid de militära högskolorna. Enligt nuvarande befodringsordning utgör ju för officerarna vid varje regemente (motsvarande enhet) utgångsnumret från krigsskolan, respektive sjökrigsskolan, inom varje årsklass oföränderligen grund för befodran till högre grad. Detta utgångsnummer bestämmer sålunda turen för befodran till graderna fänrik, underlöjtnant, löjtnant och kapten. Avgörande vid dessa befodringar blir däremot icke respektive officerares inbördes klassificering och betyg vid de krigshögskolor, som senare nästan regelmässigt genomgås. Icke heller tages vid befodringar i dessa grader hänsyn till vederbörande officers allmänna tjänsteduglighet. Den gamla turordningen från Karlberg eller sjökrigsskolan kvarstår till och med kapstensutnämningen, om man undantager de fall, då en löjtnant före sin tur vid regementet utnämnes till kapten vid generalstaben.

Viktigare, rättvisare och för försvarsväsendet fördelaktigare vore det enligt vår mening att vid befodringar vederbörandes teoretiska och praktiska skicklighet även efter den första officersexamen skulle beaktas. Liksom nu sker för underbefäl och underofficerare vid marinen och flyget borde jämväl för varje officer uppläggas en särskild tjänstgöringsbok eller akt, vari inflöte fortlöpande anteckningar om olika tjänstgöring jämte respektive chefers betygssättning därav, efter någon lämplig betygsskala. Häri skulle även införas anteckningar om respektive officers utbildning vid krigshögskolor, eventuellt även annan specialutbildning. Härigenom skulle en säkrare grund läggas för befodringarna inom de högre graderna, vilka nu äga rum efter tämligen obestämda principer och allenast efter förord från regements- och fördelningschefer eller vid flottan från den där befintliga befodringskommissionen. Med ett befodringsystem i enlighet med vad här skisserats skulle möjlighet till relativt snabb befodran vid unga år beredas dugliga officerare, oavsett om de från början kommit något efter i karriären på grund av obefintlig studentexamen eller efter relativt lågt utgångsbetyg från krigsskolan. En ökad garanti mot godtycke vid befodringar i lägre grader skulle även med ett sådant system vinnas. Över huvud taget synes en modifierad tillämpning av den »urvalsbefodran», som kommit i tillämpning inom underbefälsgraderna och vid befodran till lägsta underofficersgraden, böra ifrågakomma även vid befodran till löjtnant och kapten. Erinras må ju i detta sammanhang därom, att — enligt erfarenheterna från världskriget — under krigstid de stela befodringsprinciperna torde helt och hållet lämnas åsido.

Den militära rättsskipningen.

Till problemkomplexet angående krigsmaktens demokratisering höra även diverse spörsmål, berörande den militära rättsskipningen, häri inbegripet en omarbetning av strafflagen för krigsmakten samt ett avskaffande av de sär-

skilda krigsdomstolarna under fredstid. En närmare redogörelse för dessa frågors behandling i riksdagen må i detta sammanhang utelämnas; erinras må blott om följande:

Vid olika tillfällen har riksdagen genom skrivelser till Kungl. Maj:t begärt utredning om såväl krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid som revision av strafflagen för krigsmakten. I följd härav framlades vid 1933 års riksdag proposition nr 223 och 226 med förslag om upphörande av regements- och stationskrigsrätterna samt krigshovrätten, jämte vissa grundlagsändringar angående behandlingen av krigsrättsmål i högsta instans. Emellertid avslog första kammaren för sin del dessa propositioner. Då motståndet vid 1933 års riksdag emot de kungl. propositionerna åtminstone till en del syntes grundat på vissa konstitutionella betänkligheter, har Kungl. Maj:t vid innevarande års riksdag genom proposition nr 98 framlagt förslag om ändringar i Regeringsformen, avseende att undanröja eventuellt föreliggande grundlagshinder för krigsdomstolarnas avskaffande i förut föreslagen omfattning. Nyssnämnda proposition, nr 98, har, då denna motion skrives, ännu icke varit föremål för konstitutionsutskottets prövning. Beträffande revisionen av strafflagen för krigsmakten hava i anledning av riksdagsskrivelser under 1932 vissa sakkunniga tillkallats av chefen för justitiedepartementet, vilka den 1 oktober 1935 framlagt ett principbetänkande med förslag till revision och modernisering av ifrågavarande lag. Häri ingå även betydelsefulla förslag till humanisering på vissa punkter av strafflagen för krigsmakten. Ifrågavarande lagarbete synes härefter av olika skäl hava fått anstå.

Vid många tillfällen har förut i riksdagen anförts synpunkter och skäl, som tala för en om organisation av den militära rättsskipningen. Man har sålunda med fog gjort gällande, att samma principiella grunder, som föranlett statsmakterna att i allmänhet frångå systemet med specialdomstolar, även kunna åberopas för krigsdomstolarnas avskaffande. Från demokratiskt håll har framhållits vådan av, att krigsmakten mer eller mindre är organiserad såsom en stat i staten, skild från det övriga samhället genom sina särskilda lagar och domstolar, sin speciella hedersuppfattning och livsföring. Krigslagarnas och krigsdomstolarnas särart har vid åtskilliga uppmärksammade tillfällen dragit en skarp gräns mellan det civila samhället och dess militära försvarsorganisation. Allmänna meningen har icke sällan funnit anledning att kritiskt observera en militär rättsskipning, som på grund av särskilda författningar stundom påfallande skilt sig från den, som praktiseras vid de allmänna domstolarna. Särskilt kräver den demokratiska ordningen, ett strikt upprätthållande av principen om likhet inför lagen, vilken emellertid lätt nog kan trädas förnär inom krigsmaktens rättsskipning, där å ena sidan disciplinens krav och den utpräglade skillnaden mellan över- och underordnade skapar särskilda förhållanden, samt å andra sidan rättegångsordningen alltjämt skattar åt den otidsenliga anordningen, att officerarna blott skola kunna dömas av sina likar.

Vill man verkligen, i samband med en nyorganisation av det svenska försvarsväsendet göra vad man kan för att inordna krigsmakten inom den civila

samhällsramen och förläna den karaktär av en med demokratin naturligt förbunden institution, måste nu även de gamla kraven i fråga om den militära rättsskipningens demokratisering tillmötesgå. Givetvis kan icke förutsättas, att Särskilda utskottet vid innevarande års riksdag skall i dessa vidlyftiga ämnen framlägga eller tillstyrka detaljerade förslag. Men en otvetydig, politiskt bindande anslutning från utskottets och sedan från riksdagens sida till kravet på krigsdomstolarnas avskaffande och krigslagarnas reformering i demokratisk riktning kan i nuvarande läge komma till stånd, och skulle i så fall utgöra ett värdefullt komplement till beslutet i försvarsfrågan. Ett sådant principuttalande i nu förevarande sammanhang skulle innebära något mera än en bekräftelse av riksdagens ståndpunktstagande i förut förekomna skrivelser.

Militieombudsmannainstitutionen.

Var och en, som någon tid följt militieombudsmannens verksamhet — vartill ju bland annat tillfälle gives under första lagutskottets årliga granskning — kan säkerligen vitsorda den allmänna nyttan av M. O:s ämbete. Icke desto mindre synes oss tydligt, att en förstärkt effekt av M. O:s civila kontroll över krigsmakten är önskvärd — detta utan att härmed åsyftas någon som helst anmärkning mot den ena eller andra befattningshavarens ämbetsförvaltning.

Det kan knappast bestridas, att M. O:s fortlöpande legala kontroll över den militära förvaltningen ofta blir i hög grad av formell, för att icke säga byråkratisk art. Härvid har icke förbisetts, att även diverse anmärkningar av praktisk natur förekomma, t. ex. att kaserner eller andra byggnader äro i behov av reparation, att matsalar eller kök böra på ett eller annat sätt förbättras, att truppförbandets potatisförråd visat sig angripet av fukt, att arrestanter hållits för kort eller för lång tid i förvar o. s. v. I åtskilliga fall ha ju dessutom för manskapet eller försvarsväsendet väsentliga förhållanden uppmärksamrats och genom M. O:s skrivelser till Konungen bragts till beaktande. Icke desto mindre är det riktigt, att M. O:s anmärkningar under ämbetsresorna som regel komma att omfatta ett överflödande antal — tydligen behöfliga — påpekanden, berörande relativt obetydliga, formella felaktigheter. Men så nödvändigt det än må vara, exempelvis att regementschefer, auditörer, intendenten och andra i sitt expeditiönsarbete noggrant och ordentligt verkställa alla vederbörliga anteckningar, under strikt iakttagande av alla detaljerade instruktioner — får man dock det totalintrycket, att M. O:s verksamhet borde kunna i högre grad än nu sker vara inriktad på mera väsentliga ting. Från intresserat militärt håll, där man inser betydelsen av att manskapet icke vantrives i tjänsten, har exempelvis påpekats nyttan av, om M. O. under fälttjänst och andra praktiska övningar inställde sig utan föregående anmälan och förskaffade sig en omedelbar uppfattning om manskapets beklädnads-, förplägnings- och logiförhållanden, samt härom framställde de anmärkningar, som kunde finnas befogade. Vid andra tillfällen åter synes det hava varit önskvärdt, att en direkt kontroll över användning av

anslag, medelsanvisningar till byggnadsföretag, militära anläggningar eller materieluppköp kunde av M. O. utövas. Över huvud taget borde icke en viss ekonomisk översikt över de stora militära anslagens förbrukning vara riksdagens speciella ombudsman förmenad. Återigen i andra fall tycker man sig kanske inom officersskåren på vissa truppförband kunna förmärka en olämplig, arrogant eller översittaraktig ton emot manskap och underbefäl, eller måhända en benägenhet för antidemokratiskt politiserande och sympatisering med fascistiska strömningar — missförhållanden som vanligen torde vara att hänföra till vederbörande högsta chefs olämplighet. Men M. O:s granskningsförtroende är ju av rent juridisk natur, han har icke att taga direkt befattning med vare sig militära, ekonomiska eller politiska frågor annat än i den mån ifrågakommande missförhållanden bottna i antingen åsidosättande av eller brist i gällande författningar. Riksdagens ombudsman och kontrollant måste alltid knyta an sitt omdöme till någon viss paragraf. Den stränga begränsningen av M. O:s befogenhet skärpes ytterligare i praxis därigenom, att han helt naturligt icke vill riskera ämbetets auktoritet genom åtalsaktioner, som eventuellt av militärdomstolarna tillbakavisas och att han för den skull endast i de fall finner lämpligt inskrida, när saken enligt hans mening ligger fullt klar för fällande dom.

Enligt praxis har visserligen M. O. också tagit sig rätten att, utan åtal, utdela tillrättavisningar och tillsägelser. Så länge vederbörande befälhavare taga sådana yttranden från M. O. ad notam är allt gott och väl, men erfarenheten synes även visa, att vissa chefer helt enkelt vidhållit, gentemot militieombudsmannen, det berättigade i sin ståndpunkt och tydligen blott velat väja för fällande dom.

Utan tvivel gäller även beträffande M. O. vad i annat sammanhang anförts beträffande J. O., nämligen att värdet av ifrågavarande institution blir i hög grad beroende av den kraft, med vilken han kan göra sin ståndpunkt och uppfattning gällande gentemot vederbörande militära chefer. Själva ämbetsställningen bör för den skull icke såsom nu utgöra en genomgångsstation för vidare befordran till högre befattning inom den juridiska ämbetsmannakarriären, utan i stället för riksdagens ombudsman medföra en ställning, närmast jämförlig med justitie- eller regeringsråd med för innehavaren åtföljande auktoritet och självständighet.

Med en förändring av M. O:s ställning och befogenhet i nu antydd riktning måste även beräknas följa en motsvarande förstärkning av hans kansli.

För att militieombudsmannainstitutionen skall kunna vara vad därmed avses är uppenbarligen även en viktig förutsättning, att var och en som förmenar sig kränkt eller vill påtala någon oförrätt, må kunna hänvända sig till militieombudsmannen med anmälan, utan fruktan för obehöriga efterräkningar. I sakens natur ligger, att det vanligen är svårt eller omöjligt att bevisa, om någon förföljelse mot anmälare förekommit. Man torde dock på många håll hava på känn, att repressalier i den ena eller den andra formen stundom förekommit emot sådan militärpersonal, som dristat sig tillskriva

M. O. med anmärkningar emot sina chefer, och detta vare sig anmälan visat sig berättigad och föranlett M. O:s åtgärd eller icke.

En metod för att i någon mån trygga militärpersonalens ställning i detta fall och frilägga vägen till M. O. såsom författningarna avsett, kan möjligen vara, att M. O. under någon tid av vederbörande regementschef hålles under rättad om respektive anmälarens vidare öde inom truppförbandet.

Det förtjänar måhända slutligen påpekas, att utländska författningar finnas eller funnits, som innehålla bestämmelser om viss parlamentarisk kontroll över krigsmakten.

Under återopande av vad sålunda anförts förmena motionärerna, att militieombudsmannainstitutionen efter vederbörliga författningsändringar skall kunna bli ett värdefullt instrument för den förstärkta demokratiska kontrollen vid krigsmakten.

Den militära skolutbildningen.

Det är tydligt, att demokratin kan än tryggare förankras inom försvarsväsendet, om officerskåren icke behöver under kontroll och straffhot bringas till lojalitet gentemot den folkliga ordningen, utan tvärtom är beredd att uppriktigt och som en naturlig sak skänka sin medverkan till den demokratiska andans utveckling inom krigsmakten. Den roll, som ursprungligen befälsrekryteringen spelat, har i det föregående berörts. Av stor betydelse blir härvid också den militära skolutbildningens beskaffenhet.

Det är sålunda av vikt, att det blivande befälet under sin utbildningstid får lära sig inse försvarsväsendets ställning i förhållande till det moderna demokratiska samhället och förstå den absoluta nödvändigheten av ett uppriktigt och förtroendefullt förhållande mellan befäl och manskap, men även mellan försvarsmakten i sin helhet och den civila befolkningen, samt över huvud taget bibringas insikt om sin lojalitetsplikt — inte bara emot »konung och fädernesland», utan emot den demokratiska författningen och den folkliga självstyrelsens organ.

Redan från början måste också de unga befälsaspiranterna genom den kamratliga samvaron och sina lärares hållning och undervisning få klart för sig, att inom försvarsmakten icke uppmuntras något slags snobberi eller social högfärd, något kastväsende eller någon uppdelning i över- och underklass.

För närvarande torde förvisso en och annan av krigsskolornas lärare ha blicken öppen för dessa synpunkters betydelse och i sin undervisning taga vederbörlig hänsyn härtill. Men troligen förekommer också motsatsen. Något bestämt ämne, vartill en sådan undervisning kan lämpligen knytas an, exempelvis i likhet med den vid de tyska krigsskolorna åtminstone tidigare meddelade undervisningen i »Wehrwissenschaft», finnes icke i studieplanerna upptaget. Undervisningen i ifrågakommande underbefäls-, underofficers-, krigs- och krigshögskolor bör enligt motionärernas mening instruktionsmässigt organiseras på sådant sätt, att ovan angivna önskemål kunna vinna fullt beaktande. Urvalet av chefer och lärare vid dessa skolor måste jämväl ske med tagen hänsyn till kravet på en demokratiskt lagd undervisning och uppfostran av underbefäl och officersaspiranter.

Uniformsfrågan.

När det gäller allmänhetens uppfattning om försvarsväsendet och framför allt de värnpliktiga, får heller icke förbises betydelsen av att manskapet utrustas med icke allenast en ändamålsenlig utan också trivsamt uniform. Det har, synes det oss, icke utan fog klagats på, att de värnpliktiga och säkerligen också det fast anställda manskapet ofta utrustas med alltför illasittande och hårt slitna uniformspersedlar. Givetvis är detta i första hand en anslagsfråga, men det förefaller oss vara dålig ekonomi, att man här i landet anser sig behöva särskilda freds- och fältuniformer. Det naturliga synes oss vara, att man söker skaffa *en* ändamålsenlig men samtidigt snygg fältuniform för armén, som kan användas vid alla tillfällen, samt att man vidtager sådana uniformsändringar, att personalen vid en och samma försvarsgren bär så långt möjligt lika uniformspersedlar. Det torde också kunna ifrågasättas, om icke kvalitén i fråga om tyget i manskapets uniformer med fördel skulle kunna hållas något högre än för närvarande. Det är känt och omvittnat, att det svenska folket numera kläder sig betydligt bättre än förr, och det är under dessa förhållanden naturligt, om en yngling, som har att fullgöra sin värnplikt, känner vantrevnad, då han tvingas att ikläda sig en uniform, som är ful och illasittande. För den allmänna trivseln i militär tjänst är utan tvivel uniformsfrågan av icke ringa betydelse. Oss synes det därför lämpligt, att riksdagen i samband med försvarsbeslutets fattande framhåller önskvärds-heten av, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga erforderliga åtgärder i syfte att uniformsfrågan får en tillfredsställande lösning.

Landstormen och statsmakterna.

I Kungl. Maj:ts proposition föreslås, med hänvisning till den betydelse den frivilliga landstormsrörelsen har för landets försvar, att densamma för anordnande av frivillig landstormsutbildning skall erhålla ett årligt understöd av 160,000 kronor. Vi vilja i detta sammanhang framhålla önskvärds-heten av att de frivilliga försvarsrörelserna stå under statens kontroll. Då anslag av statsmedel utgå för deras verksamhet bör sålunda därav följa, att staten förbehåller sig kontroll över rörelsen, och synes detta lämpligen kunna ske genom att Kungl. Maj:t i större utsträckning än hittills utser representanterna i rörelsens ledning.

Samtidigt vilja vi också framhålla vikten av, att officerarna vid landstormen liksom hittills rekryteras ur skilda samhällsgrupper. Därest ett från landstormsofficershåll framlagt förslag om, att landstormsofficerarna skola erhålla annan ställning samt rätt att bära för officer i allmänhet fastställd gradbeteckning vinner beaktande, får detta icke därefter tagas till skäl för att uppställa särskilda kvalifikationsfordringar på aspiranterna till officersgrad inom landstormen i vad det gäller allmänbildning eller social ställning i samhället. Vissa på senaste tiden gjorda uttalanden från vissa landstormsofficiers sida kunna giva anledning till farhågor för att dylika strävanden göra sig gällande.

Frågan om förenings- och församlingsfriheten inom krigsmakten.

Frågan om förenings- och församlingsfriheten inom krigsmakten har i viss mån behandlats i kungl. proposition nr 234 angående vissa ändringar i strafflagen. Här skall blott uppmärksammas följden av den omständigheten, att militär befälhavare kan avslå framställning från underlydande personal att under permission bära civil dräkt. Då — möjligen med fog — i tjänstgöringsreglemente och motsvarande föreskrifter förbud utfärdats för anställda vid krigsmakten att i uniform besöka politiska möten eller deltaga i demonstrationer, har befälhavares befogenhet att avslå framställning om s. k. civilpermission givetvis kommit att innebära en inskränkning i de permitterades möjlighet att såsom andra medborgare deltaga i politiska sammankomster eller meningsyttringar. På den vägen har sålunda en otillbörlig inskränkning kunnat äga rum i de värnpliktigas allmänna medborgerliga rättigheter. Frågan om rätten till civilpermission har vållat rätt mycken diskussion, särskilt enär inom flottan allmänt förbud torde hava utfärdats för permitterad personal av manskaps grad att bära civila kläder. Såsom allmän regel torde böra gälla, att militärbefälhavare icke skall äga rätt att förhindra militärpersonal att efter den ordinarie tjänstgöringstidens slut utöva sina allmänna medborgerliga fri- och rättigheter samt att, om han så finner önskligt, ikläda sig civil dräkt.

I anslutning till vad som ovan anförts hemställa vi,

A) att riksdagen måtte antaga ett system för officerskårens rekrytering och vidarebefordringens ordnande i överensstämmelse med de av oss angivna grunderna;

B) 1) att riksdagen måtte i princip uttala sig för krigsdomstolarnas avskaffande och krigslagarnas reformering;

2) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådan förändring av militieombudsmannens ställning och befogenheter att ovan angivna riktlinjer må vinna beaktande;

3) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande av sådana instruktioner och undervisningsplaner för de militära skolorna, att ovan anförda önskemål om demokratisk undervisning och uppfostran av befälet inom försvarsväsendet bli tillgodosedda;

4) att riksdagen vid behandling av proposition nr 225 i övrigt måtte beakta de synpunkter, som här framförts.

Stockholm den 21 april 1936.

Allan Vought.

J. A. Persson,
Tidaholm.

Walter Sundström.

David Gustavson,
Västerås.

Einar Lind.

Algot Törnkvist.

O. Isacsson.

Evert Frankenberg.

Elof Hällgren.

Carl Lovén.

C. P. Olsson.

Sigvard Cruse.